

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ПИСЬМОВОГО ПЕРЕКЛАДУ НЕСПЕЦІАЛІЗОВАНОГО ТЕКСТУ В КОНТЕКСТІ n-БАЛЬНОЇ СИСТЕМИ

На основі пропозицій декількох перекладачів та вчених, а також виходячи з сучасних реалій, вимог та мети освіти запропоновано критерії оцінки студентського письмового перекладу неспеціалізованого тексту. Зокрема, в оцінці враховуються умови виконання перекладу, обсяг тексту оригіналу, типи помилок: відтворення змісту, стилю, дотримання норми цільової мови.

Ключові слова: оцінка перекладу, якість перекладу, помилки перекладу, методика викладання перекладу.

Проблема оцінювання якості перекладу залишається предметом палких дискусій, позаяк вона пов'язана з такими важко розв'язуваними дилемами як суб'єктивність, оцінний характер деяких категорій, на які часто спирається оцінка, а також на відносність (висока оцінка для певного етапу або типу перекладу може не вважатися такою за інших умов). У цілому можна виокремити декілька напрямків, в рамках яких розробляється питання оцінки перекладу: 1) оцінка перекладу крізь призму критики, насамперед, художнього перекладу (С. Влахов, С. Флорин, Н. Галь, Р.П. Зорівчак, М.О. Новикова та ін.); 2) науково-перекладознавча оцінка перекладу за критеріями адекватності та еквівалентності, яка здійснюється практично в усіх сучасних перекладознавчих дослідженнях; 3) оцінка якості перекладу з погляду замовника, яка принципово відмінна від дидактичної й має розглядатися окремо; у цьому напрямку необхідно згадати праці С. Снігура, В.А. Єфименко, А. Лопеса Сіруелоса; 4) розробка критеріїв оцінки власне навчального перекладу – напрямок, зокрема, таких дослідників як В.А. Єфименко, В.Н. Комісаров, С.Ю. Кузнєцов, Г.Я. Туровер, М.Я. Цвіллінг та ін.

У цілому всі окреслені підгалузі можуть взаємно проникати одна в одну, що, безумовно, спричиняється як до взаємного збагачення, так і до певних суперечностей. Зокрема, – це використання "критеріїв ринку" (клієнта, замовника, агенції) для надання оцінки якості навчального перекладу. Наголошуємо на тому, що така оцінка принципово відмінна від дидактичної й має розглядатися окремо. Так, дослідниця В.А. Єфименко пропонує застосувати до навчання студентів підхід Асоціації американських перекладачів та деяких інших дослідників, заснований на класифікації помилок. На наш погляд, це гідно експерименту. Проблематичним, однак, виявиться тлумачення таких категорій як "точний переклад", "плавне читання тексту" та деяких інших, якими послуговується Американська асоціація перекладачів. Оцінка "плавності читання" все ж потребує проведення експерименту з залученням репрезентативної кількості носіїв мови, інакше виявиться неминуче суб'єктивною. Прихильниками експериментів для розробки критеріїв оцінки

виступають Г.Я. Туровер і М.Я. Цвіллінг [Цвиллінг 1978: 7-8]. Не менш проблемним є й питання про точність. Якщо точність розуміти як тотожність інформації, то, приміром, неминуча втрата інформації про рід виконавця дії у дієслова-присудка при перекладі з української на більшість романо-германських мов вже слід вважати неточністю; у романських мовах дуже часто вживаються займенники у ролі прямих додатків, коли в українській вони не узуальні, і при перекладі вони можуть вилучатися згідно зі стилістичними нормами, однак ця неточність не повинна впливати на оцінку. Натомість у спеціалізованому юридичному перекладі займенниками нехтувати небезпечно, і в цьому контексті вилучення займенника, функцію якого можна компенсувати тлумаченням контексту, вже не видається таким безневинним.

"Точний переклад" можна розуміти як еквівалентний, скажімо, в науково-технічному перекладі, позаяк можна вважати, що наука і техніка не є національно маркованими або ж марковані мінімально (здебільшого точні, природничі науки), однак навіть і тут поняття точного перекладу не завжди виправдовує себе, адже, до прикладу, навіть геологи і географи по-різному класифікують окремі явища природи та дійсність: немає в багатьох країнах світу класифікації суходолу на континенти і материки; тільки в країнах колишнього СРСР вживається поняття "баштанні культури". З іншого боку, гуманітарні науки (наприклад, юридичні), хоча й передбачають точність, є безумовно культурно обумовленими і можуть містити значну кількість реалій, при перекладі яких поняття "точний переклад" вже не буде таким однозначним. Саме тому слід ставити питання про еквівалентність на певному рівні як відносну категорію, а не про точність як абсолютну категорію. Поза тим, переклад професіонала і контрольний переклад студента відбуваються у принципово різних умовах:

1. Перекладач може вимагати більше часу або відмовитися від перекладу, якщо часу явно не вистачає.

2. Перекладач може радитися з колегами, скільки захоче.

3. Професіонал має конкретного адресата, безпосередньо знайомий з комунікативною ситуацією.

1. Час на виконання студентської роботи обмежений. Відмова від виконання роботи не передбачена.

2. Студент має виконувати роботу самостійно.

3. Студентський переклад здійснюється, як правило, для усередненого невідомого адресата.

У той самий час студент має справу з текстом, в ідеалі ретельно відібраним викладачем, на перших етапах навіть адаптованим, в рамках передбачених програмою тем, жанрів, стилів і обсягів. На контрольну роботу викладач підбирає такі тексти, для перекладу яких не потрібна співпраця з іншими професіоналами, в яких не виникне необхідності зміни денотативної інформації задля відтворення прагматичного надзавдання тексту оригіналу, тощо. Саме тому наразі нам видається проблематичним застосування "ринкових критеріїв" оцінки перекладу до навчання. Хоча студентів до них необхідно морально готувати, в тому числі до їхнього змінного характеру. Однак доки ми чекаємо на проведення відповідних

експериментів, уже зараз необхідно розробити матеріально відчутні критерії оцінки саме студентського перекладу. Отже, метою статті є аналіз і розробка критеріїв оцінки неспеціалізованого тексту на основі узагальнення досвіду і пропозицій інших перекладачів та перекладознавців. Аби уникнути суб'єктивності, спробуємо виокремити спільні критерії, якщо такі є, в різних дослідників.

Оскільки зміст та смисл, на які спирається більшість праць, є вкрай багатоплановими поняттями, необхідно уточнити, які саме компоненти мають враховуватися при оцінювання. За узагальненнями Г.Я. Туровера та М.Я. Цвіллінга, виокремлюються два критерії – еквівалентність та прагматична цінність [Туровер 1978: 5]. Оскільки саме поняття "еквівалентність" теж відносне, уточнимо, що насамперед необхідно враховувати правильність відтворення денотативного значення, а не окремо лексичного чи граматичного. З прагматичного погляду важливо, щоб текст перекладу призвів до такої самої діяльнісної реакції, що й оригінал [Туровер 1978: 5]. Однак у штучних умовах, коли немає наявного адресата, можна оцінити хіба що ілокутивну силу перекладу в порівнянні з оригіналом.

С.Ю. Кузнєцов не пропонує співвіднесення шкали балів, щоправда й доходить хоч і не оригінального, однак цілком справедливого висновку: "визначення критеріїв оцінки якості перекладів текстів різних стилів та різної тематичної спрямованості є актуальною проблемою сучасної лінгвістики і вимагає подальшого дослідження" [Кузнєцов 2005: 48].

Дослідник з Німеччини А. Лопес Сіруелос пропонує розгорнуту оцінку перекладу за 100-бальною шкалою, в якій передбачено зняття певних балів за помилку того чи іншого типу. Щоправда, спрямовані його критерії на оцінку професійних, а не студентських перекладів. Однак корисним в його розробці є ретельна деталізація балів залежно від типу помилки, які варто прийняти до уваги. Найбільше в кількісному еквіваленті карається термінологія, – 15% оцінки [López 2005]. Отже, йдеться, напевно, про науково-технічний переклад. При цьому в запропонованій схемі не враховуються смислові помилки, пов'язані зі зміною зв'язності тексту, не беруться до уваги і здобутки перекладу.

Натомість здобутки перекладу враховуються у системі оцінювання В.Н. Комісарова, запропонованої саме для викладання перекладу. Крім того, перекладознавець розподіляє усі перекладацькі помилки на три групи: 1) смислові; 2) пов'язані з порушенням норми цільової мови; 3) пов'язані з відтворенням стилю. В якості лише гіпотетичного прикладу вчений пропонує таку систему оцінювання: помилки першого типу знижують оцінку на 1 бал (за п'ятибальною шкалою), другі – на півбала, треті впливають на оцінку лише якщо мають регулярний, систематичний характер [Комиссаров 1990: 244].

І хоча, на перший погляд, важко знайти спільний знаменник між висновками різних дослідників, через те, що виходять вони з різних цілей оцінки перекладу, різних стилів, жанрів і обсягів текстів, а також скромно характеризують свої пропозиції як такі, що не позбавлені суб'єктивності, усе ж, на наш погляд, певну об'єктивну частину виділити можна. Наприклад, за шкалою А. Лопеса Сіруелоса, переклад, що матиме три помилки у відтворенні термінів, оцінюватиметься у 55

балів зі ста, тобто, в наших реаліях, "переклад майже на трійку". У той самий час дві змістові помилки, за В.Н. Комісаровим, теж можуть знижувати оцінку до "трійки". Відповідно, одна змістова помилка тоді буде співвідносна теж з 15-20 балами зі 100.

Отже, в працях двох незалежних дослідників знайдено певну спільну основу: 2 змістові помилка розглядаються як певний поріг, що перевищується і з критеріями Асоціації перекладачів України, згідно з якою: "переклад вважається неприйнятним за наявності двох і більше суттєвих помилок, однієї суттєвої помилки + семи і більше незначних, 20-ти і більше незначних помилок [Стандарти 2005].

Щодо вимог до якості Американської Асоціації перекладачів, на які посилається В.А. Єфіменко, то в них немає шкали з балами, а самі рівні якості діляться на категорії: стандартна, достатня, прийнятна, недостатня, мінімальна. Відтак, третім у цьому списку за ступенем якості є "прийнятний переклад", який відповідає таким характеристикам: "перекладений текст передає значення достатньо детально й згідно з інструктажем до перекладу; переклад містить випадкові та незначні помилки, які дещо перешкоджають розумінню або трохи змінюють його значення; у тексті міститься випадково вжиті помилкові терміни або стилістичні недолатності, що можуть утруднювати розуміння; у тексті містяться нетипові сполучуваності та наявні випадки порушення порядку слів; у тексті присутні оказіональні механічні помилки" [ATA 2011]. Як видно, у цьому випадку ключовим є не кількість помилок, а наслідок для розуміння перекладу. Тому ці критерії важко співвіднести з критеріями попередніх джерел. Однак, враховуючи також застереження А. Лопеса Сіруелоса про те, що помилка може стосуватися різних проблем: від цілковитого перекручення значення до протилежного до його часткової зміни або до незначного відхилення, погодимось, що справді різні помилки при відтворенні змісту мають бути оцінені по-різному.

Зазначимо, що при перекладі на рідну мову помилки змісту переважно пов'язані з неправильним тлумаченням тексту оригіналу (рецептивна фаза), що призводить до викривлення денотативного значення в цільовому тексті. Тому штраф у 15-20 балів зі 100 може бути пом'якшений на молодших курсах, а також, якщо помилка стосується такого перекладацького прийому, який за програмою ще не пройдено. До прикладу, буквально відтворення неузгодженого означення, дійктичних зв'язків, порядку слів у перекладі може призводити як до нормативно-стилістичних недолатностей, так і до двозначності і навіть семантичних зсувів. Помилки такого характеру помічаємо, на жаль, і в опублікованих перекладах. Тому на заняттях за програмою передбачено розгляд прийомів і виконання вправ для уникнення подібних негараздів, після проходження яких викладач цілком правомірно знімає бали у разі невикористання необхідних прийомів. Можна допустити, що штрафні бали за таку помилку буде зменшено до 10 або навіть до 5, якщо йдеться не про повне перекручення змісту, а про вживання близької за змістом одиниці в тексті перекладу або про потенційно неоднозначне прочитання фрагмента. Найсуворіше (30 балів зі 100) має каратися помилка, внаслідок якої кардинальне перекручення змісту має наслідки для розуміння смислу, зокрема, коли

змінюється ілокутивна сила висловлення або навіть цілого тексту.

Як показано, декілька систем оцінювання допускають у мінімально задовільному перекладі також низку дрібних помилок, зокрема, пов'язаних з дотриманням норми цільової мови, а також стилю тексту перекладу.

За шкалою А. Лопеса Сіруелоса, мінімально задовільний переклад може містити 4-10 помилок, що стосуються правильності цільової мови (граматика, орфографія, пунктуація). За пропозицією В.Н. Комісарова – до 5-6 помилок. Відтак, в перерахунку на 100-бальну шкалу вартість такої помилки становить 4-10 балів. Звичайно, якщо до цих помилок додаватимуться ще й змістові відхилення, переклад виходить незадовільний. Однак з дидактичною метою все ж варто розмежовувати оцінку перекладів, в яких проблема з відтворенням змісту оригіналу, від тих, де ключовим недоліком є порушення норми цільової мови. Для кращого усвідомлення студентом цих двох "вимірів" перекладу варто ставити оцінку за кожен з них. Це дасть змогу позитивно відзначити ті вміння, які вже сформовані, водночас чіткіше зауважуючи проблемні моменти. Загальна оцінка буде виведена як середня цих двох показників. Наприклад, переклад з двома змістовими помилками (15 балів за кожен) та однією помилкою норми цільової мови (5 балів) оцінюватиметься так:

Відтворення змісту – 70 балів (задовільно);

Норма цільової мови – 95 балів (відмінно);

Загальна оцінка – 82,5 бали (добре).

Щоб позбавити викладача необхідності виведення середньої оцінки, можна просто зменшити двічі вартість кожної помилки й обійтися простим відніманням. Тоді одна змістова помилка буде відповідати 7,5 балам, а порушення норми цільової – 2,5 балам. Відтак, оцінка розраховуватиметься так:

$$\text{Оцінка} = 100 - 7,5 - 7,5 - 2,5 = 82,5.$$

Недотримання норми цільової мови теж доцільно піддавати градації: скажімо, 5 балів – за орфографічну помилку; 2,5 – за пунктуаційну помилку, що не спричиняє зміну денотативного значення, нетипову сполучуваність, некоректне оформлення внутрішньотекстових зв'язків; 1 бал – за неухважність в використанні діакритичних позначок, які не призводять до перекручення змісту, у відтворенні формату, структурної композиції цільового тексту.

Щодо "стилістичних помилок", що не стосуються порушення норми цільової мови, варто зважати на дуже високий ступінь суб'єктивності їхнього оцінювання, а також невичерпність стилістичного рівня. І в цьому сенсі легше казати про ті позитивні здобутки (творчі рішення, знахідки), ніж доводити їхню відсутність у студентському перекладі. Студентський переклад неспеціалізованого тексту, в якому немає помилок змісту, порушення норми цільової мови, безумовно може й має заслуговувати на відмінну оцінку. Однак переклад зі стилістично творчими знахідками при відтворенні стилістичних фігур, тропів, конотативно маркованих одиниць має бути оцінений вище, ніж просто правильний переклад. Тому в цілому за творчий підхід до стилю на старших курсах пропонуємо відвести у 100-бальній шкалі 3 бали. Відтак, якісний переклад, який характеризується нейтралізацією стилістично маркованих фрагментів оригіналу, оцінюватиметься у 97 балів. А переклад з двома

змістовими помилками і одним порушенням норми цільової мови, в якому деякі стилістичні нюанси не відтворено, а втрачено, розраховуватиметься так:

$$\text{Оцінка} = 100 - 7,5 - 7,5 - 2,5 - 3 = 79,5 \text{ балів.}$$

Звичайно, ці критерії мають бути співвіднесені з текстом певного обсягу, виконаним за певний час. Т.Є. Некряч пропонує 1200-1500 знаків за 1,5 години (с. 5). Асоціація перекладачів України пропонує 5 сторінок за 8 годин. Оскільки стандартна сторінка дорівнює 1860 знакам, це, відтак, передбачає швидкість перекладу приблизно у 1800 знаків за 1,5 години. Тож, показники двох зазначених джерел цілком співвідносні. Логічно, що дипломовані професіонали виконують переклади на 10% швидше, ніж студенти. Тому справді залежно від етапу навчання доречно використовувати обсяг 1200-1500 знаків.

Вочевидь, ці вимоги слід застосовувати до перекладу на рідну мову. При перекладі на іноземну можна пом'якшувати вимоги щодо норми цільової мови (за В.Н. Комісаровим, другого типу), але в жодному разі не першого типу.

У вигляді висновків підведемо підсумок викладеного у таблиці 1 і таблиці 2. Не претендуючи на вичерпну об'єктивність, ми мали намір лише підвищити її ступінь, спираючись на праці декількох незалежних дослідників. Звичайно, шкала потребуватиме адаптації залежно від курсу, а також за умов зміни обсягу та тематики тексту. Наразі запропоновані критерії передбачаємо використати для оцінки перекладів студентів 4 курсу ОКР "бакалавр".

Таблиця 1. Критерії оцінки письмового перекладу обсягом 1300-1500 знаків за 100-бальною шкалою	
Змістові помилки:	
Перекручення змісту до протилежного; зміна ілокутивної сили повідомлення	- 10 балів
Зміна денотативного значення при перекладі	- 7,5 балів
Зміна суттєвих нюансів значення при збереженні основного денотативного значення; помилки, пов'язані з іще не пройденими прийомами перекладу; помилки, що суттєво не викривлюють зміст, що призводять до потенційно неоднозначного прочитання фрагмента	- 2-3 бали
Недотримання норми цільової мови:	
Грамматичні, лексичні, орфографічні невідповідності нормі цільової мови	- 5 балів
Пунктуаційні помилки; помилки, пов'язані з іще не пройденими прийомами перекладу	- 2,5 бали
Помилки у графічному оформленні тексту, дрібні орфографічні помилки (діакритичні позначки, застаріла форма написання слова тощо)	- 1 бал
Стилістика:	
Відтворення конотативного значення стилістичних тропів, фігур та інших стилістично маркованих одиниць	+ 3 бали
Нейтралізація стилістичних тропів, фігур, конотативно маркованих одиниць	- 3 бали

Оскільки найчастіше викладачі мають справу не зі 100-бальною шкалою, а, з, наприклад, 20-бальною під час модульної роботи, адаптуємо ці критерії, відповідно зменшивши вартість помилки у 5 разів.

Таблиця 2. Критерії оцінки письмового перекладу обсягом 1300-1500 знаків за 20-бальною шкалою	
Змістові помилки:	
Перекручення змісту до протилежного; зміна ілокутивної сили повідомлення	- 2 бали
Зміна денотативного значення при перекладі	- 1,5 бали
Зміна суттєвих нюансів значення при збереженні основного денотативного значення; помилки, пов'язані з іще не пройденими прийомами перекладу; помилки, що суттєво не викривлюють зміст, що призводять до потенційно неоднозначного прочитання фрагмента	- 0,5 бала
Недотримання норми цільової мови:	
Граматичні, лексичні орфографічні невідповідності нормі цільової мови	- 1 бал
Пунктуаційні помилки; помилки, пов'язані з іще не пройденими прийомами перекладу	- 0,5 бала
Помилки у графічному оформленні тексту, дрібні орфографічні помилки (діакритичні позначки, застаріла форма написання слова тощо)	- 0,2 бали (або 1 бал за 4-5 помилок)
Стилістика:	
Відтворення конотативного значення стилістичних тропів, фігур та інших стилістично маркованих одиниць	+ 0,5 бала
Нейтралізація стилістичних тропів, фігур, конотативно маркованих одиниць	- 0,5 бала

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Єфименко В.А. Класифікація перекладацьких помилок та її використання для оцінки якості перекладу. / В.А. Єфименко. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2011. – Вип. 33. – [Електронний документ]. Режим доступу: http://philology.knu.ua/library/zagal/Movni_i_konceptualni_2011_33/169_173.pdf
2. Кузнєцов С.Ю. Аналіз перекладацьких помилок при перекладі текстів наукового стилю. / С.Ю. Кузнєцов // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К.: Вид-во КНУ імені Тараса Шевченка, 2005. – С. 45-48.
3. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. / В. Н. Комиссаров. – М.: Высш. шк., 1990. – 253 с.
4. Некряч Т.Є. Методичні рекомендації до курсу практики перекладу для магістрів та викладачів перекладацького відділення факультету іноземної філології. / Т.Є. Некряч. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2002. – 25 с.
5. Снігур С.В. Замокник як критерій якості перекладу // Мова і культура. (Науковий щорічний журнал). / С.В. Снігур. – К.: Видавничий Дім Дм. Бураго, 2004. – Вип. 7. – Т. VIII. Теорія і практика перекладу. – С. 85-90.
6. Стандарти Асоціації перекладачів України. – [Електронний документ]. Режим доступу: <http://www.uta.org.ua/15>
7. Цвиллинг М.Я. О критериях оценки перевода / М.Я. Цвиллинг, Г.Я. Туровер // Тетради переводчика. – М., 1978. – Вып.15. – С.3-9.
8. ATA CERTIFICATION PROGRAM. Rubric for Grading. – [Електронний документ]

документ].

Режим

доступу:

http://www.atanet.org/certification/aboutexams_rubic.pdf

9. *López Ciruelos A.* Calidad y traducción. / A. López Ciruelos. // Punto y Coma. Boletín de los traductores españoles de instituciones de la Unión Europea. – [Электронный документ]. Режим доступа: http://ec.europa.eu/translation/bulletins/85/puc854_es.htm

Стаття надійшла до редакції 27.10.13 р.

**Фокин С.Б., к.филол.н., доц.
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г.Киев**

КРИТЕРИИ ОЦЕНКИ ПИСЬМЕННОГО ПЕРЕВОДА НЕСПЕЦИАЛИЗИРОВАННОГО ТЕКСТА В КОНТЕКСТЕ n-БАЛЛЬНОЙ СИСТЕМЫ

На основе предложенных несколькими переводчиками и учеными критериев, а также исходя из современных реалий, требований и цели образования, предлагаются критерии оценки студенческого письменного перевода общественно-политического текста. В частности, в оценке учитываются условия выполнения перевода, объем текста оригинала, типы ошибок: при передаче содержания, нормы целевого языка, воспроизведения стиля.

Ключевые слова: оценка перевода, качество перевода, ошибки перевода, методика преподавания перевода.

***Fokin S.B., PhD, Associate Professor
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv***

CRITERIA FOR EVALUATION OF GENERAL TEXT TRANSLATION IN ACCORDANCE WITH n-POINTS SYSTEM

Based on several proposals by different translators and translologists as well as on the reality, demands and the goal of education, criteria for evaluating students' translations are proposed. Particularly, the evaluation model deals with such factors as conditions of translation, volume of texts, types of errors when rendering the contents, the style of the original along with the target language norms in translated texts.

Key words: evaluation of translation, quality of translation, errors of translation, teaching translation.